

سنة الفجر

دانشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش: قرآن و متون اسلامی

عنوان:

بررسی و نقد دیدگاه‌های معناشناختی شرق‌شناسان

در مورد قرآن کریم با تکیه بر نظرات ایزوتسو

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر احمد پاکتچی

استادان مشاور

جناب آقای دکتر محمود کریمی

جناب آقای دکتر علی معموری

نگارش:

علی شریفی

۱۳۹۲

دانشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش: قرآن و متون اسلامی

عنوان:

بررسی و نقد دیدگاه‌های معناشناختی شرق‌شناسان

در مورد قرآن کریم با تکیه بر نظرات ایزوتسو

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر احمد پاکتچی

استادان مشاور

جناب آقای دکتر محمود کریمی

جناب آقای دکتر علی معموری

نگارش:

علی شریفی

۱۳۹۲

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و... از رساله برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است. نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است

تقديم:

به پیشگاه مقدس

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

امام غائبی که منتظر ظهورش هستیم؛ نه حضورش.

يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَ أَهْلَنَا الضُّرُّ وَ
جِئْنَا بِيضَاعَةَ مُزْجَاةٍ
فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ
يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خداوندی را که گل ستایش، از نسیم عنایت او بر چمن زبان می‌روید و مرغ نیایش به هوای رحمت بی‌نهایت او از آشیان دهان پر می‌گشاید و از لطف و رضایت او دانه می‌جوید. با تقدیر و تشکر فراوان از:

پدر و مادر عزیز و همسر مهربانم

که یاس‌های سپید مهر و محبت را با تمام وجودشان نثار نمودند
و نگاه نگران و لب‌های دعاگویشان همواره بدرقه راهم بوده‌است.
بر دست‌های پر مهرشان بوسه می‌زنم.

و تقدیر و تشکر از استاد راهنمای محترم:

جناب آقای دکتر احمد پاکتچی

به پاس راهنمایی‌های صبورانه، باحوصله و دقتشان.

و تقدیر و تشکر از اساتید مشاور محترم:

آقایان دکتر محمود کریمی

و دکتر علی معموری

به پاس مشاوره‌های دلسوزانه‌شان.

و تشکر از تمام اساتید دانشگاه معارف اسلامی، به پاس تلاش‌هایشان.

چکیده

معناشناسی به عنوان یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی که به پیدایش معنا و سیر پیشرفت و تحولات آن می‌پردازد، روابط معنایی بین مفاهیم مختلف را شناسایی می‌کند و شبکه‌ای از معانی مرتبط را استخراج می‌کند، نقش بسزایی بویژه در حوزه مطالعات قرآنی و تفسیری داشته است.

در این پژوهش با بررسی و نقد مکاتب مختلف معناشناسی قابل استفاده در مسیر فهم قرآن کریم، دیدگاه مکتب قوم زبان‌شناسی به عنوان برجسته‌ترین مکتب در این میان، مورد تدقیق بیشتری قرار گرفته است که توشیهیکو ایزوتسو چهره برجسته این مکتب به شمار می‌رود.

او یک زبان‌شناس، فیلسوف، اسلام‌شناس و قرآن‌پژوه ژاپنی (۱۹۱۴-۱۹۹۳ م.) بود که علاوه بر ترجمه قرآن کریم به زبان ژاپنی دارای دو اثر قرآنی به نام‌های *خدا و انسان در قرآن* و *نیز مفاهیم اخلاقی-دینی در قرآن* است که در آن‌ها با رویکردی معناشناسانه به تبیین ساختار اساسی آموزه‌های قرآن، پرداخته است. وی با برخورداری از پیشینه‌ای علمی در زبان‌شناسی و فلسفه، به بررسی معناشناسانه واژه‌های کلیدی قرآن پرداخته و سعی کرده با کشف ارتباط معنایی واژگان در یک شبکه معنایی گسترده، به نظام هماهنگ قرآنی دست یابد.

وی در روش خود از معناشناسی هم‌زمانی و درزمانی استفاده می‌کند که در معناشناسی هم‌زمانی نیز از اصول هفتگانه‌ای پیروی می‌کند که در پژوهش حاضر از جهات مختلف مورد بررسی و نقد قرار گرفته است. وی طرح عملیاتی خود را در قرآن با توجه به موارد زیر متناسب سازی کرد:

الف- فهم ابتدایی کلمه؛ ب- پیدا کردن کلمات کلیدی در متن و یا شناخت کلمه کانونی؛ ج- پیدا کردن شبکه تصویری یا مجموعه کلی با کمک چینی معنادار؛ د- شناخت فرآیند انتقالی معنا از جهان بینی قدیم به جدید؛ ه- تفکیک معنای نسبی از معنای اساسی؛ و- یافتن ساحت‌های فرازبانی.

کاربست روش معناشناختی ایزوتسو که در آن، اصولی را فراروی مفسر قرار می دهد تا در تفسیر خود از آن‌ها بهره‌مند شود باعث می‌شود که مفسر علاوه بر روش‌های سنتی مراجعه به لغت و... در صورت استفاده از این اصول هفت‌گانه به فهمی دقیق‌تر از معانی واژگان دست یابد که این فهم دقیق واژگانی، زمینه‌ساز تفسیری کارآمد و به روز از قرآن کریم خواهد بود.

این تحقیق، به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است و در کنار نقدهایی که بر روش، منابع و محتوای آثار ایزوتسو شده است بر این نکته تصریح شده است که در مسیر فهم قرآن، گریزی از معناشناسی نیست و چنین به نظر می‌رسد که ایزوتسو در به کارگیری رویکرد معناشناختی در تحلیل خود از مفاهیم قرآنی موفق بوده است.

کلیدواژه‌ها: قرآن، شرق‌شناسان، معناشناسی، جهان بینی زبانی، معانی محوری، ایزوتسو

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
۱- فصل اول: کلیات	۳
۱-۱-۱. شرق‌شناسی و سیر تاریخی آن.....	۱۲
۱-۱-۱.۱- معنی و مفهوم شرق‌شناسی و ادوار آن.....	۱۲
۱-۱-۲. ارزیابی روش‌شناسی شرق‌شناسان.....	۱۷
۱-۱-۲-۱. نگاهی به اهداف و نحله‌های مختلف شرق‌شناسان.....	۱۸
۱-۲. نقد آثار شرق‌شناسان متقدم توسط شرق‌شناسان متاخر.....	۱۸
۳-۱. سخن آخر.....	۲۹
۴-۱. پژوهش‌های قرآنی شرق‌شناسان در دو قرن اخیر.....	۳۲
۱-۴-۱. قرن نوزدهم.....	۳۲
۲-۴-۱. نیمه نخست قرن بیستم.....	۳۳
۳-۴-۱. نیمه دوم قرن بیستم.....	۳۴
۵-۱. دانش زبان‌شناسی و کاربردهای آن در مطالعات قرآنی.....	۳۷
۱-۵-۱. پیشینه مطالعات زبان‌شناسی قرآن در میان مسلمانان و شرق‌شناسان.....	۳۷
۲-۵-۱. شاخه‌های زبان‌شناسی.....	۴۴
۶-۱. چستی معناشناسی و اهمیت آن.....	۵۰
۱-۶-۱. تعریف.....	۵۰
۷-۱. رابطه معناشناسی و هرمنوتیک.....	۵۲
۱-۷-۱. جایگاه معنا در متن (رویکردی هرمنوتیکی).....	۵۴
۸-۱. رابطه معناشناسی و تفسیر.....	۵۵
۱-۸-۱. معناشناسی در خدمت تفسیر قرآن به قرآن و تفسیر موضوعی.....	۵۷
۲-۸-۱. مباحث مهم معنی‌شناسی و نکات مشترک آن با تفسیر.....	۵۸
۳-۸-۱. تفاوت تفسیر با معناشناسی.....	۶۰
۹-۱. نتیجه‌گیری.....	۶۰
۲- فصل دوم: مکاتب معناشناسی در عرصه قرآن پژوهی شرق‌شناسان.....	۶۲
۱-۲. مقدمه: دیدگاه‌های آغازین در معناشناسی.....	۶۳
۲-۲. تاریخچه جریان‌های معناشناسی جدید.....	۶۵

- ۳-۲. تحولات معناشناسی جدید ۶۸
- ۱-۳-۲. لوئیس یلمسلئو ۶۸
- ۲-۳-۲. امیل بنونیست ۷۰
- ۴-۲. معناشناسی با رویکرد قوم زبان‌شناختی ۷۱
- ۱-۴-۲. رویکرد قوم زبان‌شناختی ۷۱
- ۱-۴-۲-۱. بازخوانش آرا و عقاید هومبولت و لئو وایسگربر ۷۳
- ۲-۴-۲-۱. معناشناسی قومی نقطه مقابل مکتب جهان‌گرایی ۷۷
- ۴-۲-۱-۲-۱. نظریه‌ی ساپیر- ورف ۷۹
- ۴-۲-۱-۲-۲. تبیین نظریه ۸۱
- ۴-۲-۱-۳. بررسی و نقد نظریه ۸۵
- ۵-۲. معناشناسی قرآن کریم با رویکرد مکتب قوم‌زبان‌شناسی ۸۹
- ۶-۲. معناشناسی با رویکرد مکتب نقش‌گرا (مکتب لندن) ۹۱
- ۶-۲-۱. نگرش به معنا و جریان‌های معناشناسی در حوزه‌ی آنگلوساکسون ۹۱
- ۶-۲-۲. مکتب لندن (تطبیقی قرآنی) ۹۴
- ۷-۲. معناشناسی با رویکرد مکتب گفتمانی (پاریس) ۹۶
- ۸-۲. مکتب پاریس (تطبیقی قرآنی) ۹۹
- ۹-۲. معناشناسی شناختی ۱۰۴
- ۱۰-۲. نتیجه‌گیری ۱۰۶
- ۳- فصل سوم: مبانی و روش فهم قرآن در مکتب قوم‌زبان‌شناسی ۱۰۸
- ۱-۳-۱. ایزوتسو، چهره‌ی شاخص مکتب معناشناسی قوم‌مردم‌گرا در حوزه‌ی مطالعات قرآنی ۱۰۹
- ۲-۳-۱. ایزوتسو و رابطه‌ی او با سنت شرق‌شناسی ۱۰۹
- ۳-۳-۱. مبانی ایزوتسو ۱۱۲
- ۱-۳-۳-۱. درآمد ۱۱۲
- ۲-۳-۳-۱. مبانی زبان‌شناختی ۱۱۳
- ۱-۲-۳-۳-۱. تأثیر نظریه‌ی نسبیت در زبان بر ایزوتسو ۱۱۳
- ۳-۳-۳-۱. مبانی مربوط به فلسفه‌ی زبان ۱۱۵
- ۱-۳-۳-۳-۱. دیدگاه‌های ویتگنشتاین درباره‌ی زبان با تأکید بر دیدگاه متأخر وی ۱۱۵
- ۲-۳-۳-۳-۱. چامسکی و همگانی‌های زبان ۱۱۹

- ۱۲۳ ۴-۳. پیش فرض‌های ایزوتسو.
- ۱۲۵ ۳-۴-۱. نص به عنوان نظام تصویری جدید.
- ۱۲۶ ۳-۴-۲. کلمات کلیدی.
- ۱۲۷ ۳-۴-۳. معنای اساسی و نسبی.
- ۱۲۸ ۳-۴-۴. میدان معناشناختی.
- ۱۲۹ ۳-۴-۵. جهان‌بینی قرآن.
- ۱۳۰ ۳-۴-۶. خدا و انسان؛ تقابلی اساسی.
- ۱۳۲ ۳-۵. روش‌شناسی ایزوتسو.
- ۱۳۴ ۳-۵-۱. معناشناسی در زمانی.
- ۱۳۷ ۳-۵-۲. معناشناسی همزمانی.
- ۱۳۷ ۳-۵-۲-۱. طرق هفتگانه ایزوتسو در فهم معنای واژه در معناشناسی همزمانی.
- ۱۴۷ ۳-۶. منابع ایزوتسو.
- ۱۴۷ ۳-۶-۱. شعر.
- ۱۴۷ ۳-۶-۱-۱. جایگاه شعر و شاعری در عصر جاهلی.
- ۱۴۹ ۳-۶-۲. فرهنگ‌های لغت.
- ۱۴۹ ۳-۶-۳. جوامع حدیثی.
- ۱۴۹ ۳-۶-۴. تفاسیر.
- ۱۵۰ ۳-۶-۵. کتاب‌های تاریخ.
- ۱۵۱ ۳-۷-۱. ۷-ماکینو، چهره‌ای دیگر.
- ۱۵۱ ۳-۷-۱. مقدمه.
- ۱۵۱ ۳-۷-۲. روش‌شناسی.
- ۱۵۲ ۳-۷-۳. نکات مربوط به آفرینش.
- ۱۵۴ ۳-۷-۴. نکات مربوط به رستاخیز.
- ۱۵۹ ۳-۷-۵. بررسی رابطه آفرینش و رستاخیز.
- ۱۶۱ ۳-۸. نتیجه‌گیری.
- ۱۶۳ ۴- فصل چهارم: نقد ایزوتسو و جمع بندی.
- ۱۶۴ ۴-۱. نگاهی اجمالی به نقاط قوت.
- ۱۶۸ ۴-۲. آسیب‌شناسی ایزوتسو.

- ۱۶۸ ۱-۲-۴. نقد ناظر بر منابع
- ۱۶۸ ۱-۱-۲-۴. توجه اندک به منابع شیعی
- ۱۶۸ ۲-۱-۲-۴. اعتنای اقلی به حدیث و تأکید بر شعر جاهلی
- ۱۶۹ ۳-۱-۲-۴. عدم استفاده کافی از معاجم و تفاسیر
- ۱۷۰ ۲-۲-۴. نقد ناظر بر روش
- ۱۷۰ ۱-۲-۲-۴. تغایر ظاهری روش ایزوتسو با نظریه بینامتنی
- ۱۷۲ ۲-۲-۲-۴. ناآشنایی با مکاتب مختلف معناشناسی و تک بعدی بودن ایزوتسو
- ۱۷۳ ۳-۲-۲-۴. عدم استفاده از همه کتب و ایسگربر
- ۱۷۳ ۴-۲-۲-۴. ترکیب ناصحیح مکاتب معناشناسی و عدم تعریف جامع و مانع برخی مفاهیم
- ۱۷۳ ۵-۲-۲-۴. تاریخی نبودن مطالعه ایزوتسو و منطقی بودن آن
- ۱۷۴ ۶-۲-۲-۴. نگاه محدودیت‌آمیز به مقایسه تاریخی
- ۱۷۴ ۷-۲-۲-۴. مطلق‌انگاری رابطه فرهنگ و زبان
- ۱۸۰ ۸-۲-۲-۴. عدم توجه به تفاوت فهم افراد در دوران پس از نزول قرآن کریم
- ۱۸۰ ۹-۲-۲-۴. عدم توجه به شرایط زمانی و بیرونی موثر در فهم قرآن
- ۱۸۱ ۱۰-۲-۲-۴. عدم وجود معیار در تعیین کلمات محوری
- ۱۸۴ ۱-۱۰-۲-۲-۴. معیارهای کشف معانی محوری
- ۱۸۵ ۱۱-۲-۲-۴. طولانی بودن روند کشف معانی محوری و شبکه معانی
- ۱۸۵ ۱۲-۲-۲-۴. دید فلسفی‌منبعث از منابع غیر اسلامی و آشنایی ضعیف با علوم بلاغی
- ۱۸۶ ۱۳-۲-۲-۴. مطالعه در زمانی قرآن
- ۱۸۷ ۱۴-۲-۲-۴. تناقض میان برخی سخنان ایزوتسو
- ۱۸۸ ۱۵-۲-۲-۴. عدم امکان مطالعه مستقل معنا در مکتب قوم زبان شناسی
- ۱۸۸ ۱۶-۲-۲-۴. عدم توجه به پویایی متن قرآن
- ۱۸۸ ۳-۲-۴. نقد ناظر بر محتوا
- ۱۸۸ ۱-۳-۲-۴. تأکید بیش از حد بر دوره جاهلیت
- ۱۸۹ ۲-۳-۲-۴. عدم اعتقاد به وجود مذهب قابل اعتنا قبل از اسلام
- ۱۸۹ ۳-۳-۲-۴. عدم اعتقاد به جنبه الوهی و هدایتی قرآن
- ۱۹۰ ۴-۳-۲-۴. نادیده گرفته شدن نقش وحی در جامعه و نقش قرآن در روابط اجتماعی
- ۱۹۱ ۵-۳-۲-۴. اعتقاد ایزوتسو به همسانی صفات اخلاقی بشر با صفات نازل الهی

۶-۳-۲-۴. زیر سؤال رفتن اصول روش شناختی نسبیت زبانی به دلیل قابلیت ترجمه اصطلاحات

اخلاقی..... ۱۹۱

۷-۳-۲-۴. تأثیرپذیری ایزوتسو از مسیحیت در ارزیابی معنای دنیا و آخرت..... ۱۹۴

۳-۴. نتیجه گیری..... ۱۹۵

۴-۴. جمع بندی..... ۱۹۶

منابع..... ۲۰۲

نمایه..... ۲۱۲

پیوست: زندگینامه ایزوتسو..... ۲۲۴

وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ

و این کتابی است قطعاً شکست ناپذیر

(فصلت، ۴۱)

مقدمه

قرآن به عنوان نظام‌نامه زندگی دنیا و ملاک سعادت عقبی، اصلی‌ترین منبع معرفت دینی مسلمانان است. تعالیم راهگشایانه این کتاب رسالت و انذار، چراغی است فرا راه مسلمانان تا راه را مؤمنانه‌تر ببینند و در فراز و فرود تاریخ و حوادث آن به مدد هدایت‌ها و روشنگری‌های این معجزه جاوید نبوی ره به منزل مقصود زنند. رجوع مدام و مداوم به قرآن و مبنا قرار دادن و بازتولید مؤلفه‌های تمدنی عصری آن، اصیل‌ترین و اصلی‌ترین رویکرد در احیاء و تحقق تمدن اسلامی است. تمدنی که با تابش آن از جغرافیای اندیشه نظام اسلامی ایران در برهوت معنا و انسانیت روزگار مدرن، داعیه‌دار حیات طیبه انسانی است.

این همه در گرو فهمی صحیح از آموزه‌های قرآنی و تفسیری کارآمد است. فهم قرآن و تفسیر آن از مشغله‌های دیرین دین‌پژوهان بوده است. اندیشمندان دین و پرده‌داران آیین از همان آغاز نزول قرآن بر آن بوده‌اند تا ایمان تقلیدی را به کمال تحقیق بیاریند و با تدوین راهکارهای استوار در فهم قرآن، مسلمانان را از بن‌بست فکری نجات دهند چرا که قرآن، حقیقتی جاری در همه اعصار است و انسان هر عصری در دایره مخاطبان آن جای می‌گیرد. محقق راستین قرآنی، هم آگاه بر زبان قرآن برای هر عصری است و هم مطلع بر زمانه خویش تا بتواند شبهات عصر را به محکمت قرآن ارجاع دهد. از این رو، محقق معارف قرآنی هماهنگ با زمان و دانای بر نیازهای عصر و نکته سنج بر خواسته‌های مخاطبان روزگار خویش است؛ در حال به سر می‌برد و ترسیم‌گر افق‌های روشن آینده است. بنابراین فهم قرآن، متناسب با نیازها و اقتضائات زمانه با بهره‌گیری از علوم مختلف در این مسیر، امکان‌پذیر می‌نماید.

علم زبان‌شناسی، قابلیت استخدام در علوم مختلف را دارد. معناشناسی به عنوان یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی نیز سالیانی است که در مسیر فهم صحیح قرآن به کار گرفته شده است. ایزوتسو به عنوان یک شرق‌شناس منصف در دو اثر خود به نام‌های «خدا و انسان در قرآن» و «مفاهیم اخلاقی دینی قرآن» شاخصی موفق از کاربرد معناشناسی در حوزه قرآن کریم است.

رساله پیش روی، با دغدغه‌های فوق‌الذکر، تلاش دارد ضمن مطالعه، نقد و بررسی آثار معناشناختی شرق‌شناسان در عرصه قرآن پژوهی (با تاکید بر ایزوتسو)، پرتویی بر این آثار بیفکند و ضمن اجتناب

بررسی و نقد دیدگاه‌های معناشناختی شرق‌شناسان در مورد قرآن کریم با تکیه بر نظرات ایزوتسو..... ۲

از آسیب‌های این مطالعات بتواند از نقاط مثبت آن‌ها در مسیر فهم روشمند قرآن به منظور نیل به آمال بلند جامعه اسلامی بهره‌مند شود.

۱- فصل اول

کلیات

بیان مسأله تحقیق

دانش زبان‌شناسی از حدود یک و نیم قرن پیش در اثر شرایط گوناگونی از جمله گسترش ارتباطات و پیدایش رویکرد میان رشته‌ای با شتاب بسیاری گسترش یافته و شاخه‌های متعددی از جمله آواشناسی (Phonetics)، نحس و (Syntax)، کاربردشناسی (Applied linguistics)، ریشه‌شناسی (Etymology) و معناشناسی (Semantics) و... داشته است. این دانش، بازتاب بسیاری بردانش‌های دیگر و به ویژه مطالعات متون مقدس برجای گذاشته است. شرق‌شناسان در حوزه مطالعات قرآنی، پژوهش‌های زبان‌شناختی و معناشناسی خاصی انجام داده‌اند که موضوع این رساله، بررسی و نقد دیدگاه‌های عمده معناشناسی شرق‌شناسان درباره قرآن کریم است.

معناشناسی به عنوان دانشی که به پیدایش معنا و سیر پیشرفت و تحولات آن می‌پردازد و روابط معنایی بین مفاهیم مختلف را شناسایی نموده، شبکه‌ای از معانی مرتبط را استخراج می‌کند، نقش بسزایی بویژه در حوزه مطالعات قرآنی و تفسیری، داشته است. البته برخی از این مطالعات، در سنت اسلامی نیز سابقه داشته است لکن برخی تمایزات از جمله استفاده از نظریات متطور زبان‌شناسی و مردم‌شناسی در این بین تأثیرگذار بوده است.

در این پژوهش با بررسی و نقد مکاتب مختلف معناشناسی قابل استفاده در مسیر فهم قرآن کریم، دیدگاه مکتب قوم زبان‌شناسی به عنوان برجسته‌ترین مکتب در این میان مورد تدقیق بیشتری قرار گرفته است که چهره شاخص این مکتب، ایزوتسو می‌باشد. مکتب بن، به دلیل انتخاب آن توسط توشیهیکو ایزوتسو و نگارش سه کتاب مهم «خدا و انسان در قرآن» که در آن مبانی روش‌شناسی‌اش را نیز به تفصیل بیان کرده است و «بررسی معناشناسی مفاهیم اخلاقی - دینی در قرآن» و بالاخره «مفهوم ایمان در کلام اسلامی» (هر چند در حوزه دیگری نگاشته شده است، اما از لحاظ روش‌شناسی به کار ما می‌آید) تجربه خوبی در حوزه مطالعات قرآنی برای خود کسب کرده است. بویژه که روش او توسط همکاران و شاگردانش پی گرفته شد و حاصلی از آن، فعالیت خانم شینیا ماکینو در حوزه شناخت معنایی و کشف شبکه ارتباطی و جهان بینی حاکم بر ساخت قرآن درباره «آفرینش و رستخیز» است. ترجمه همه این آثار به فارسی و جایگاهی که از ایزوتسو در ایران پیدا کرد و توجه به روش او، نگارش مقالات، برپایی همایش‌ها و تدریس کارهای او در محافل علمی قرآنی، همه و همه، سابقه خوبی برای استفاده از این شیوه معناشناسی، بر جای گذاشته است.

وی با تکیه بر اندیشه جهان بینی زبان عربی به فهم قرآن از زاویه زبان‌شناختی و فرهنگ شناختی عرب به صورت همزمان پرداخته و دیدگاه مکتب وایسگربر در مطالعه قوم‌زبان‌شناختی را در قرآن کریم تطبیق داده است.

بررسی تفصیلی آرای ایزوتسو و نقدهای وارده بر آن در مسیر فهم قرآن کریم و دانش سترگ تفسیر برای علمای مسلمان بسیار نافع و مغتنم خواهد بود. ضمن این که تلاش بر آن خواهد بود تا برخی چالش‌ها و ناملائمات تحقیقات معناشناختی نیز شناسانده شود، به مزیت‌های مکاتب معناشناسی نیز اشاره شده و پیشنهادهای سازنده‌ای در جهت بهره‌مندی روشمندی از این دانش در مسیر فهم مراد الهی ارائه خواهد شد.

سؤال اصلی تحقیق

دیدگاه‌های معناشناختی شرق‌شناسان در مورد قرآن کریم چیست و از چه جهاتی قابل نقد و تحلیل است؟

سؤالات فرعی تحقیق

- ۱- معناشناسی در سنت شرق‌شناسی و اسلامی چگونه تعریف می‌شود؟
- ۲- مکاتب مطرح معناشناسی در عرصه قرآن پژوهی شرق‌شناسان کدامند و چگونه تعریف می‌شوند؟
- ۳- مبانی و روش فهم قرآن در مکتب قوم زبان‌شناختی چیست؟
- ۴- آثار قرآنی ایزوتسو که مبتنی بر مکتب قوم- زبان‌شناختی هستند از چه جهاتی قابل نقد و تحلیلند؟

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- مکتب قوم- زبان‌شناختی (Ethno-linguistic) تاکنون در روند فهم قرآن بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است.
- ۲- مبانی رویکرد قوم- زبان‌شناختی بر مبنای نظریات سایپر- ورف و وایسگربر بوده و از لحاظ منابع، روش و محتوا قابل نقد است.

پیشینه تحقیق و جنبه نوآوری آن

مطالعات معناشناسی در حوزه دانش قرآن کریم سابقه‌ای حدود یک قرن دارد که نمادهای شاخص آن ایزوتسو و شاگردش ماکینو از اتباع مدرسه وایسگربر می‌باشند. در حوزه مطالعه، بررسی و نقد این رویکرد در داخل و خارج از کشور جز چند مقاله، مطالعه مستقلی وجود ندارد.

البته در حوزه مطالعات معناشناسی قرآن به صورت عام چندین پایان‌نامه، مقاله و کتاب به شرح ذیل نگارش یافته‌اند:^۱

الف: کتب

۱- بیولوژی نص، علیرضا قائمی نیا، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۹ ه.ش

۲- معناشناسی شناختی، علیرضا قائمی نیا، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه.ش

۳- حلی، عبدالرحمن، «استخدام علم الدلالة فی فهم القرآن»، حلب، کلیة الشریعة، ۲۰۰۸/۱۴۲۹

۴- مطیع، مهدی، معنای زیبایی در قرآن کریم، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱ ه.ش

ب- پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

۱. رهنما، هادی، معناشناسی نام‌های معاد در قرآن کریم، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۲ ه.ش

۲. خوانین زاده، محمد علی، معناشناسی اسماء الحسنی در قرآن کریم، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۵ ه.ش

۳. خودروان، حسن، بررسی معناشناختی واژه کفر در قرآن کریم، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۰ ه.ش

۴. سیدمهدی شهیدی، معناشناسی صراط در قرآن کریم، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)،^۲ ۱۳۸۳ ه.ش

۵. مریم ضرابی، معناشناسی واژه غیب در قرآن کریم، دانشکده علوم قرآنی تهران، ۱۳۹۱ ه.ش

و چندین پایان‌نامه و رساله دیگر

۱. عمده این مطالعات تحت تاثیر مکتب قوم زبان‌شناسی و ایزوتسو بوده‌اند.

۲. پایان‌نامه‌های ردیف ۱ تا ۴ به همت انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) به صورت کتاب منتشر شده‌اند که در قسمت منابع، مشخصات کامل کتابشناختی آن‌ها مذکور است.

ج- مقالات

۱. ایازی، محمد علی، معنانشناسی و رابطه آن با تفسیر قرآن کریم، پایگاه مرکز فرهنگ و معارف قرآن کریم
۲. بدره‌ای، فریدون، «ایزوتسو و مفاهیم اخلاقی قرآن»، گلستان قرآن، شماره ۲۱
۳. پاکتچی، احمد، «مطالعه معنا در سنت اسلامی»، نامه پژوهش فرهنگی، ۱۳ (۱۳۸۷)
۴. پاکتچی، احمد، «آشنایی با مکاتب معنانشناسی معاصر»، نامه پژوهش فرهنگی، معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد، سال نهم، ۳ (۱۳۸۷)، ۸۹-۱۱۹
۵. خرمشاهی، بهاء الدین، روش پدیدارشناسانه ایزوتسو در قرآن پژوهی، گلستان قرآن، شماره ۶۸، (۱۳۸۰)
۶. ربیعی آستانه، مسعود، «ایزوتسو و معنی‌شناسی در آیات قرآن»، پژوهش‌های قرآنی، ش ۳۷ و ۳۸ (۱۳۸۳): ۳۲۸ - ۳۴۰.
۷. لسانی فشارکی، محمدعلی؛ اکبری‌راد، طیبه، «کاربرد روش‌های معنانشناسی در قرآن»، صحیفه مبین، ش ۳۹ (۱۳۸۵ و ۱۳۸۶): ۶۲ - ۷۷.
۸. معصومی همدانی، حسین، «بحثی در زبان اخلاقی قرآن»، نشر دانش، سال دوم، ش ۹ (۱۳۶۱)
۹. معموری، علی، «دانش زبان‌شناسی و کاربردهای آن در مطالعات قرآنی»، قرآن و علم، ۱ (۱۳۸۶): ۱۶۱ - ۱۷۶.

آنچه که در حوزه پایان‌نامه‌ها، رسالات، کتب و مقالات ذکر شد مشخص می‌سازد که برخی از جنبه‌های دانش معنانشناسی مورد بحث قرار گرفته است و نه بحث ما که به آرای شرق‌شناسان در این حوزه اختصاص دارد.